

SZAKIRODALMI DOKUMENTÁCIÓS FORRÁSOK A HÚSIPARI KUTATÁSBAN

Tóth István András

Minden valamirevaló dokumentációs kézikönyv nélkülözhetetlen ismereti kelléke az egy tudományra vonatkozó értékes, primér közlemények lelőhely szerinti, megjelenési hely szerinti szóródásának S.C. BRADFORD által felfedezett törvénye. Ez a sokat idézett törvényszerűség készíti a szakdokumentációt egyebek mellett arra, hogy mindenekelőtt forráshelyeivel jöjjön tisztába a rendszeres irodalomfigyelés, sajtó és dokumentumgyűjtés megvalósítására. Ez teszi viszont elkerülhetetlenné a referáló lapok kiterjedt használatát is. Fokozottan vonatkozik ez a kényszer olyan tudományágakra, ahol - természeténél fogva - összetett, heterogén ismeretelemekből épül fel; a kutatás többirányú. Nyilvánvaló, hogy itt az ismert szóródási törvénnyel pontosan annyiszor találkozunk, ahány fajta tudományágban egy intézetben belül a kutatás egyidejűleg folyik. Ilyen speciális - a homogénebb tematikával rendelkező kutatóintézetekkel szemben - nehezebben áttekinthető érdeklődési körrel kell számolnia a husipari kutatásnak is.

A husipari kutatásban fontos szerepet játszik mindenekelőtt - mint a kérdés elméleti és tudományos alapozása, fundamentuma az izomkutatás, vagyis az állati izomszövetek, rostok, mikroszkópikus szerkezetének, működésének, kémiai változásainak elemzése. Ez már önmagában is nagy terület, mert a kérdés teljes áttekintése, a komplex ismeretgyűjtés e tárgykörben olyan tudományágakat foglal magába, mint a biokémia, fiziológia, sejttan és sejtleletan, fiziológia, hisztokémia. A kérdésben felületesen járatosak előtt is ismeretes, hogy milyen hihetetlenül bőséges ezeknek az élettani tudományterületeknek folyóiratirodalma a dokumentáció szemszögéből. A husipari irodalom szemléjének tehát már eleve számot kell vetnie magukkal az orvostudományi folyóiratok egy részével, de legalább ennyire rászorul a mezőgazdaság, az élelmiszeripar és a különböző természettudományok dokumentumaira is. /Az előbbi csak szerény példa volt, amivel ennek a kutatási területnek a többiét felülmúló nehézségeit kívántuk illusztrálni./

A dokumentációs források felmérését az ismeretkör osztályozásával kezdetjük. Ehhez figyelembé vehetjük a forrásmunkák kiadványfajok szerinti megoszlását, de kiindulhatunk a kutatásban szükséges forrásműveknek a szakirodalomból való kiválogatásához szükséges bib-

liográfiai és dokumentációs segédletek fajtáiból is. Tárgyunknál fogva mindkét rendszerezésen végighaladunk, mindenekelőtt azonban szükséges annak eldöntése, milyen a kiadványfajok fontosági sorrendje és annak megállapítása, hogy ez az ideális sorrend a gyakorlati, dokumentum fellelő, beszerző, feltáró munkában is érvényesül-e? Ezt a kérdést is csak vizsgálattal dönthetjük el, lehetőleg olyan objektív mércét választva, ami a helyes igazodást lehetővé teszi. Konkrét esetünkben egyebek között ez a munka a Science of Meat and Meat Products fejezetenként felsorolt összes bibliográfiáinak kiértékelését, osztályozását jelentette, amiből, természetesen egybevetve a nálunk gyakorlatban meglévő erőviszonyokkal, megállapítható volt, hogy a husipari kutatásban a legfontosabb kiadványfajta a folyóirat. Gyakori még természetesen a kézikönyv, vagy az Advances ... Proceedings ... típusu, évkönyvszerű, az illető tudományág legújabb eredményeiről számot adó kiadványfajta is, mely átmenet a folyóirat és könyv között. Természetesen fontosak a husipari kutatási konferenciák anyagai és a kutatási jelentések, valamint a vállalati prospektusok és a szabadalmak is. A Science of Meat and Meat Products referenciájának összeített elemzése azoknak tárgykör szerinti megoszlására is kitért az ETO alapján. Az adatok megoszlására csak néhány szemléltető példát ragadunk ki. Biokémia: 16 könyv, 18 folyóirat; fizika: 3 könyv, 6 folyóirat; töltelkesáru feldolgozás: 1 könyv, 9 folyóirat; hűtés: 1 könyv, 16 folyóirat; élelmiszerek elkészítése: 2 könyv, 4 folyóirat; élelmiszeripar: 1 könyvvel szemben 21 folyóirat szerepel a referenciákban. Egy-két ellenpélda is akad az egyes szakoknál, de a folyóiratok fölénye így is egyértelműen bizonyított, annál is inkább, mivel az összefoglaló jellegű kézikönyvek hivatkozásukban általában előnyben részesítik a könyveket; egyéb helyeken a folyóiratok felhasználásának nagyobb gyakorisági értékei még kirívóbbak.

Ha a forrásművek felkutatásához szükséges segédletek szempontjából vizsgáljuk meg a kérdést, nyilvánvaló, hogy esetünkben a folyóirat feltáró segédeszközök a legfontosabbak. Itt tehát a mélységben való tájékozódáshoz az un. Indexek és Abstracts-ek segítenek, vagyis a tárgy vagy más egyéb vetületben készült tartalommutatók, cikkcím-repertóriumok és a cikk-kivonatokat közlő referáló folyóiratok. Ide tartoznak az annotált lyukkártyákat közreadó referáló szolgálatok is. A folyóiratok közötti alapvető kiinduló tájékozódáshoz a nagy nemzetközi folyóiratkiadó, ill. kereskedő cégek folyóirat bibliográfiai közül az Ulrich's Periodical Directory-t kell említenünk. Ez a munka egyike a legbőségesebb nemzetközi, annotált folyóiratcímgyűjteményeknek a kurrens lapokról. Szaksoportosításban közli a folyóiratokat és legfontosabb adataikat. Az ilyen jellegű jelentősebb munkák közül, melyeket vizsgálatunk során hasznosíthattunk, megemlíthetjük még az Index Bibliographicus-t, a Handbuch der Technischen Dokumentation und Bibliographie 6. kötetének: a nemzetközi szakfolyóiratjegyzéket szakrendben tartalmazó részét, a Guide to the World's Abstracting and Indexing Services in Science and Technology-t, a mutatókat készítő és referáló szolgálatok utmutatóját. A fentiek közül mindegyik szakosított jegyzéket és annotációkat, fontos ismereteket is közöl a folyóiratokról, köztük olyan adatokat, mint a folyóirat profilja, megjelenésének gyakorisága, melyik referáló lap kivonatolja, ára stb.

Első célkitűzésünk volt kiszűrni a szakfolyóiratok nemzetközi adataiból mindazokat, amelyek a husipari kutatás számára potenciáli-

san értékesek. E tekintetben megfelelő bőkezűséggel jártunk el: elsődlegesen a husipari kutatási profilba vágó cikkeket közlő lapokat tartjuk fontosnak, bár ezek egyébként nem kifejezetten husipari lapok, és számuk 10-szerese a tényleges husipari lapoknak; ezenkívül a gyűjteményünkbe vettünk olyanokat is, melyek nem husipari témát, de a husipari kutatásban nélkülözhetetlen segédtudományi anyagot, pl. biokémiai analitikai módszereket /gázkromatográfia, vékonyréteggromatográfia stb./ közölnek. Itt természetesen a gyakorlat során szerzett egyéb tapasztalatokra - mint pl. a tudományos munkatársak egyes folyóiratok iránti igényeinek gyakorisága stb. - is támaszkodhattunk. Gyűjtési profilunk kialakításához mégis elsősorban olyan objektív mércét használtunk, mint az egyes referáló lapok. Ennek az volt az előnye, hogy nem találozomra és jobb híján intuíciónkra s eddigi ún. "szakmai helyismeretünkre" támaszkodva válogattuk ki akár az Ulrich's-ből, akár valamelyik hazai folyóirat KC-ből, vagy a Kultura szakfolyóirat katalógusából a folyóiratcímeket, hanem minden alkalommal empirikus tényekre építettünk, vagyis arra, hogy az illető folyóirat akár ritkábban, akár gyakrabban, de a husipari kutatás tematikájába tartozó cikket közöl. Ebből az alapelvből kiindulva elsősorban az intézetünk könyvtárába járó, referáló lapok folyóirat bázisát vizsgáltuk meg. Ezek voltak: külföldi viszonylatban az Animal Breeding Abstracts, a Nutrition Reviews Abstracts, hazai viszonylatban az Agrár-irodalmi Szemle Általános és Részletes Állattenyésztés c. rovatai és a Műszaki Lapszemle Élelmiszeripar rovata. A nagy apparátussal és részletes szakcsoportosításban kiadásra kerülő referáló lapokból azonban részben munkaökonomiai, részben pedig a gyűjtőköri profil tisztaságát megőrzendő, csak a husipari tematikát tartalmazó szekciók folyóiratbázisát dolgoztuk fel. Az így kigyűjtött egyes folyóiratokban a husipari kutatási tematikájú cikkek előfordulásának gyakorisági értékeit is feljegyeztük. A folyóiratokat természetesen katalógus kártyákra fejeztük ki, hogy a különféle csoportosítások és összevetések könnyen végrehajthatók legyenek.

Ezután sorra vettük egy husipari sztandard kézikönyv irodalmi hivatkozásait, az AMI /American Meat Institute/ kiadásában megjelent The Science of Meat and Meat Products c. művet. Második választásunk nem véletlenül a Structure and Funktion of Muscle c., a husipari kutatásban alapvetően fontos szövettani, izomtani műre esett. Természetesen az egyes hivatkozások jórésze már kigyűjtött szaklapokra szólt, ezeket rávezettük a szaklapok már elkészült kártyájaira, a többről új kártyákat kellett felfektetnünk. Ilymódon rendkívül érdekes és spontán összevetést kaptunk arról, melyek azok a lapok, amelyekre nemcsak hogy elő nem fizettünk, de még az általunk járatott referálólapokban sem találunk rájuk hivatkozást; kívül esnek az illető referálólap folyóiratbázisán és így a cikkek még címek formájában sem érnek el minket.

Vizsgálódásunkat a világ legnagyobb, ill. vezető husipari kutatóintézeti kiadványainak elemzésével folytattuk. Az AMIF /American Meat Institute Foundation/ esetében azt vizsgáltuk, melyik folyóiratban hányszor és milyen tárgyú cikket közöltek 1958-ban az AMIF munkatársai. Az Össz-szövetségi Szovjet Husipari Kutatóintézet esetében retrospektív szakbibliográfia alapján azt kutattuk, hogy több évtized alatt hol és hányszor jelentek meg husipari cikkek a Szovjetunió

folyóirataiban. Arra az eredményre jutottunk, hogy a szovjet folyóiratkiadás tervszerűsége miatt sokkal kisebb volt a szóródás mértéke a publikációk megjelenésénél, mint a nyugati lapokban. A cikkek nagyrésze az Ősz-szövetségi Husipari Kutatóintézet "Trudü"-jében, Közleményeiben jelent meg. Sok jelent meg még az élelmiszeripari lapokon kívül különböző akadémiai kiadványokban. Az AMIF-nál viszont éppen a szóródási törvényre láttunk szép példát, ahol is 38 lapban oszlottak meg egyetlen év közleményei. Ezekből kifejezetten husipari lap mindössze 9 volt. Angliában név szerint kifejezett husipari kutatóintézet nem működik, de ezt a funkciót látja el a Cambridge-ban működő Low Temperature Research Station. Egyik kiadványában szerencsésen többéves működésének keresztmetszetében vizsgálhattuk cikktermésének megoszlását a megjelenés helye szerint. A szóródás itt is nagy volt, mint az amerikaiaknál, és a megoszlás is hasonló képet mutatott. A husipari kutatás cikkei nem a husiparral közvetlenül foglalkozó lapokban - melyek legjobb esetben a gyakorlati, műszaki kérdéseket népszerű formában tárgyaló színvonalon, vagy éppen kereskedelmi jelleggel kerülnek kiadásra - az élelmiszeripar előkelőbb, tudományos szintű, kémiai analitikai jellegű lapjaiban vagy nem is élelmiszeripari, hanem biokémiai, fiziológiai, szövettani, anatómiai vagy éppen a kérdéstől még távolabbinak látszó kísérletes orvostudományi, klinikai vagy mezőgazdasági kísérletügyi lapokban jelennek meg, de erről felsorolásunk még korántsem teljes. Ezek a lelőhelyi megoszlási erővonalak minden esetben világosan rajzolódnak fel, és tökéletesen igazolják azt a gyűjtőkörrel kapcsolatos korábbi premiszánkat, hogy a husipari kutatás, bár az ipart és termelést segíti, sokkal tágabb fogalomkörben kell mozogjon, mint maga az ipar. A Szövetségi Husipari Kutatóintézet Bundesanstalt für Fleischforschung Kulmbach /NSzK/ 1957-58-ban használt megjelenési fórumait vizsgálva is értékes adatokat szereztünk be, többek között eddig még nem ismert kisebb husipari lapokra vonatkozóan is. Itt a szovjet példához hasonlóan nagyobb a koncentráció egy lap körül, ezt viszont egészen más tényezők, a tőkés gazdasági törvényszerűségek alakították így. A kulmbachi intézet közleményeinek száma 1957-ben 46 volt, ezek közül kereken 30 jelent meg a Fleischwirtschaft-ban. Ez azzal magyarázható, hogy a Fleischwirtschaft nemzetközi viszonylatban is a legnagyobb husipari lapvállalkozás nemcsak terjedelmében, de tudományos színvonalában, kutatási tematikájú tartalmi profiljában is társai fölé emelkedik.

A vizsgálódások már eddig is gazdag eredményeket hoztak nemcsak olyan értelemben, hogy dokumentációnk potenciális folyóiratbázisa bővült, hanem e sajtóságos új tudományág ismereti szerveződésének, ismereti építőköveinek, a tudományágak közötti bonyolult, dialektikus kapcsolatainak - és e jellegzetességek felismerésével a tudományág művelőinek a dokumentációval szemben támasztott megnövekedett igényeinek természetével is behatóbban megismerkedhettünk - és utolsóként, de nem utolsósorban, mely tudományágak milyen fajta létező referáló szolgálatait, dokumentációs szervezeteit vehetjük és kell igénybe vennünk, ha a kutatásnak maximális segítséget akarunk nyújtani.

A vizsgálódásoknak ebben a stádiumában azonban óhatatlanul felébred az az "információkereső vadászösztön", mely az utalások szövevényén keresztül továbbhajtja a vizsgálódót a helyes nyomon. A dokumentációs források felmérésének útján tehát nem állhattunk meg eddigi

eszközeinknél, sorra vettük a hazánkban hozzáférhető, számunkra értékes, nagy, nemzetközi referáló lapokat és szolgáltatásokat is. Ilyenek voltak: Bibliography of Agriculture a USDA kiadásában /United States Dept. of Agric./, Index Medicus, Excerpta Medica II. szekció, Biological Abstracts, Chemical Abstracts, Journal of the Science of Food and Agriculture. A kartonos ill. különleges egyéb szolgáltatásokat nyújtó referáló szolgálatok közül a Current Contents, a Lowry-Cockroft-féle Food Processing Abstracts, és az NDK-ban kiadott, az Institut für Fleischwirtschaft gondozásában megjelenő IfD Dokumentationsdienst Fleischwirtschaft-ot használtuk. A hazai információs források segédkönyvei közül SZENTMIHÁLYI: A tájékoztatás segédkönyvei-t, a Magyar Folyóiratok Repertóriumát, a Magyar Mezőgazdasági Bibliográfiát, a Magyar Orvosi Bibliográfiát, az Orvosi Folyóiratok Jegyzék-ét vettük még sorra a korábban említetteken kívül. Itt említhető meg, hogy a műszaki és az agrár lapok már jól kiépített dokumentációján kívül a kísérletes orvostudomány és a biológia külföldi folyóiratirodalma dokumentációnk mostohagyereke. Az Agrárirodalmi Szemle és a Műszaki Lapszemle különböző rovatai vagy perifériálisan érintik csak, vagy saját szempontjaik szerint dolgozzák fel ezt a területet.

A felsorolt források felhasználása után a folyóiratok száma elérte a 700-at. Ebből önként adódott az eredetileg dokumentációs forráskutatási tanulmánynak induló munkának szinte melléktermékeként egy annotált, nemzetközi husipari folyóiratbibliográfia kiadásának gondolata. Ennek szükségességét mi sem indokolja jobban, minthogy a legjobb, legteljesebb forrásművek, tájékoztatási segédkönyvek áttanulmányozása után is megállapítható: egyik sem tudott még a kifejezetten husipari folyóiratbibliográfia területén sem teljességet adni, még kevésbé egy olyan vetületben, olyan válogatási szempontok alapján, melyek nem a husipar, hanem a husipari kutatásban számbajöhető folyóiratok összegyűjtését, annotálását és referáló forrásainak feltárását tűzi ki célul. Ilyen kísérlet tudunkkal eddig világviszonylatban sem történt. A husipari kutatás összetettsége, forrásainak sokfélesége viszont megköveteli a források és a források közvetítőinek /referáló lapok és szolgáltatások/ minél tökéletesebb számbavételét. Nem is kell külön említeni azt a közvetlen hasznot, amit egy ilyen jegyzék, egy ilyen forrásinventárium összeállítása - hacsak belső használatra is a folyóiratrendelések revíziójánál - a különböző hazai és külföldi dokumentációs szolgálatok igénybevételének eldöntésénél, a kutatóknak adott bibliográfiai tanácsokban, a kutatási szokások egyidejű vizsgálatánál, mint az egyes munkatársak információhasználatának kialakításánál mint kontroll játszhat szerepet. Nem kevesebbet jelent ez, minthogy kezébe adja a tájékoztató könyvtárosnak éppen azt az ismeretanyagot, melynek birtokában egyenrangú félként tárgyalhat a kutatóval, mert ha nem is tud neki szakmailag újat mondani, legalább bibliográfiailag utbaigazítással szolgálhat.

Teljes, potenciális, nemzetközi folyóiratbázisunk tudományágak szerinti megoszlása az ETO szakjeleinek alapján érdekes elemzési lehetőségeket nyújt. A következőkben az adatokat és az ehhez fűzött észrevételeket közöljük.

54.577.1/.3.66	szakjelű folyóiratok száma	118
663/664	"	84

637.5		szakjeli folyóiratok száma	74
619		" "	66
636		" "	63
63		" "	57
576.1/.7	611 612	" "	55
57	61	" "	43
613/614		" "	27
576.8		" "	25
62		" "	25
621.56/.59		" "	16
5/6		" "	17
vegyes /539 016 stb./	"	" "	12
675.86		" "	9
621.798		" "	8
637.1		" "	6
637.54		" "	2
637.56		" "	2

A szerves kémia, a kémiai analízis, a biokémia, valamint az alkalmazott kémia /kémiai technológia/ szakfolyóiratait egy szakba vontuk össze. Ez a szak tekintélyes számtöbbséggel az első helyen áll. A fenti arányokból nem szabad túl messzemenő következtetéseket levonnunk, annyit azonban feltétlen tulajdoníthatunk neki, hogy általánosságban jelzik, milyen dimenziókra számíthatunk az egyes tudományágakban a husipari dokumentációs hasznosíthatóság szempontjából. Nagyságrendben tehát egyik legkomolyabb feladatunk a kémia, biokémia irodalmának dokumentációs feltárása. Ez a terület nemcsak nagyságrendjével okoz nehézséget, hanem jellegével is, mivel hozzáférhetősége számunkra csekélyebb. Nyilvánvalóak nehézségeink, mikor egy tőlünk távolieső tudományterület szakfolyóiratait akarjuk megvásárolni, kölcsönözni, kiadványcserében beszerezni stb. E tudományterület szaklapjainak neves külföldi referálólapjai vannak. Hazai feltárásuk már sokkal gyengébb. Orvosi vonalon majdnem semmi; még az Agrárirodalmi Szemle alap- és segédtudományok rovatában találunk erre vonatkozóan adalékokat, de nem husipari aspektusban. A külföldi referálólapok közül itt sokat számításba vehetünk: Chemical Abstracts, Chemisches Zentralblatt, Biological Abstracts, Excerpta Medica II.szekciójá, Nutrition Abstracts Reviews, Current Contents, Food Processing Abstracts /Lowry Cockroft/.

Nagyságrendben második nagykiterjedésű forrásterületünk az élelmiszeripari lapok. Ezek között sok a gyakorlatibb technológiai jellegű, de sok az analitikai kémiai, inkább élelmiszervizsgáló jellegű is. Feladatunk itt valamivel könnyebb a hozzáférhetőség terén. Külföldi viszonylatban majdnem szösz szerint ismételtethetjük az előző bekezdésben felsoroltakat, kiegészítve a Journal of The Science of Food and Agriculture-rel és az NDK-ban megjelenő IfD Dokumentationsdienst-tel. Legnagyobb segítségünk azonban itt a hazai jól kiépített dokumentációs szolgálat: az Agrárirodalmi Szemle megfelelő fejezetei és a Műszaki Lapszemle Élelmiszeripar rovata.

Nagyságrendben harmadik területünk a husipar. Ezt a számértéket azonban nem szabad teljesen reálisnak elfogadnunk, mert gyűjtési po-

litikánkban itt valóban miniciózus teljességre törekedtünk, tehát a legnagyobb részletességgel gyűjtöttünk ki olyan nyelvileg nehezen hozzáférhető, vagy jellegükben a kutatás számára szinte hasznavethetetlen, vagy csökkentértékű szaklapokat is, pl. kereskedelmi jellegű vagy a műszaki-technológiai középkeretek részére készülőköt, melyekben érdemi tudományos cikke nem nagyon számíthatunk. Jóval kisebb a dokumentációs szempontból is nagyon fontos lapok száma, de még így is elég komoly nehézséget okoz áttekintésük, mert az élelmiszeripari szakfolyóiratok dokumentációjában - pl. Lowry-Cockroft - éppen, mivel sok közülük nem tudományos színvonalu, vagy mivel a husipari kutatás, mint fiatal tudományág nem rendelkezik kellő hírnévvel és méltánnyal - aránytalanul kis helyet kapnak. Mégsem mondhatunk le éppen ennek a területnek teljességre törekvő dokumentációjáról még akkor sem, ha a cikkek színvonala nem üti meg minden esetben a kívánt tudományos mértéket. Tartalmukban ezek a lapok annyira hozzánk szólnak, hogy a tanulságokat, még a kevésbé hálás feladat, vagy a kevésbé látványos dokumentációs eredmények ellenére is vállalnunk kell. Ez tehát az a terület, ahol a beszerzésben teljességre kellene törekednünk, éppen mivel nem marad más hátra, mint az első kézből való munka, vagyis hogy saját dokumentációs szolgálatunk dolgozza fel a forrásanyagot. Ha ehhez hozzáteszük, hogy bár kétségtelenül a legjelentősebbek és nyelvileg is leghozzáférhetőbbek közül, de csupán 9 jár jelenleg könyvtárunkba a már említett, eddig számontartott 74-el szemben, akkor láthatjuk, hogy ezen a téren is van még bőségesen tennivalónk és fejlesztési lehetőségünk.

A következő nagy tudományágak, melynek dokumentációs feladataival val meg kell birkóznunk, ill. melynek dokumentációjából a saját érintkezési, átfedési szekciónkat ki kell metszenünk, az állatorvosi szak, a maga jelentős számu 66 folyóiratával. A kényszervágások, a vágóhídi higiéné, a kikészítés, a husvizsgálat, a husárugyártás és konzerválás higiénéje, vagy éppen a vágás módjának élettani és ezen keresztül a hus post mortem változásaira való kihatásai, a kábitás, mint befolyásoló tényező, mind olyan tudományos problémákban gazdag területek, ahol a husipari kutatás az állatorvosi tudományok művelésével találkozók. A dokumentációs áttekintés nehézségeit itt többek között csak a legjelentősebbeket említve, a Zentralblatt für Veterinärmedizin, az Index Veterinarius, a Veterinary Bulletin, a Nutrition Reviews Abstracts, Animal Breeding Abstracts, valamint hazai viszonylatban az Agrárirodalmi Szemle megfelelő rovatai oldják fel. Hozzáférhetőségük azonban korántsem olyan egyszerű, mint elvi számbavételük.

Az állattenyésztés végtermékével foglalkozunk, nem csoda hát, ha az átfedések, a nálunk is dokumentálandó primér közlemények tekintetében ez is előkelő helyet foglal el folyóiratcímelistánkon. Éppen terjedelemben és színvonalban is vezető világlapot hozhatnánk fel példának arra, hogy az állattenyésztés, állatétletlan és az állati végtermék a hus kutatásának teljességgel szétbonthatatlan egységét valósítja meg profiljában ez a lap. A Journal of Animal Science nemcsak a legjobb tenyésztési, de a legjobb husipari kutatási lapok köze is tartozik. De ugyanezt el lehetne mondani a Zsvotnovosztvóról, a Szovjetunió állattenyésztési lapjáról, vagy a Szvinovodsztvóról, a legnagyobb szovjet sertésenyésztési lapról is, melyek szintén

adnak a husipari kutatásnak is tudományos anyagot. - /Természetesen élesen elhatároljuk magunkat a tulajdonképpeni tenyésztési kérdésektől. Még a husra hizlalás sem a mi területünk, csupán a tenyésztési-tartási végtermék minősítése, az állattartás a vágást közvetlenül megelőző időben, az élőállatok becslése, természetesen a vágás maga és minden, ami azután következik, kikészítés, húsrugyártás. / - Az állattenyésztési lapok dokumentációs áttekintését, a husipari cikkek szelekcióját hazai viszonylatban szintén az Agrárirodalmi Szemle megfelelő rovatai, világviszonylatban elsősorban az Animal Breeding Abstracts, Nutrition Review Abstracts oldják meg.

Nehezen feloldható nehézségek elé állítja dokumentum áttekintő, szelektáló szolgálatunkat a husipari cikkek nagyfokú szóródása tárgyifil profilkjuk általános jellegű, egyébként kísérletügyi mezőgazdasági szakfolyóiratokban. Az ilyen folyóiratok nagy számát mutatja, hogy majdnem azonos mennyiséget jelentenek, mint külön az állatorvosi, vagy az állattenyésztési lapok. Ez óhatatlanul szükségessé teszi, hogy az egész mezőgazdaságot lefedő alapos és gyors referálás szolgálatokat vegyünk igénybe. Felsorolásuk megegyezik az állattenyésztési és állatorvosi lapokéval.

Az anatómiai, szövettani, fiziológiai jellegű orvosi lapok 55 különféle szakfolyóiratában megjelenő "izom" cikkek a husipari kutatás alapvetően fontos kérdését tárgyalják. Ezt a területet ismét egészen más segédletekkel lehet figyelemmel kísérni. Szükséges hozzájuk az Excerpta Medica II. szekciójának rendszeres tanulmányozása, az Index Medicus gondosan kiválasztott jónéhány tárgyszavának állandó figyelése, a Current Contents rendszeres olvasása. Biztosabb szelekciót nyújtana, ha ezenfelül még egy-két anatómiai referálás lapot is folyamatosan figyelnénk, mint az Anatomical Record, vagy az Anatomischer Anzeiger.

A mikrobiológia, valamint a higiéné és táplálkozástudomány terén szintén vannak megfelelő külföldi referálólapok. Ezek közül a Nutrition Reviews Abstracts, Zentralblatt für Bakteriologie ... jár könyvtárunknak. Különösen az orvosi, mikrobiológiai, de az általános jellegű biokémiai stb. szaccikkek esetében jelentkezik nagyobb súlyal az a probléma, hogy a kiegyensúlyozott, gondos szelekció a könyvtárosát meghaladó szaktudást igényel.

Részben emiatt okoz szintén nagy gondot az általános jellegű műszaki folyóiratok cikkanyagának megfelelő szelekciója is. A problémát forráshelyileg sem oldja meg teljesen a Műszaki Lapszemle egyes gépészeti, kémiai stb. rovatainak a járátása, amellet, hogy nagyon nagy segítséget nyújt.

A husipari kutatás bizonyosfokú "hazátlanságát" bizonyítja a tudományok rendszerezésének világában az a tény is, ami egyben a szóródás sokat emlegetett jelenségét is magyarázza, hogy a magas színvonalu elméleti cikkek tekintélyes része jelenik meg olyan színvonalukban magasrangu, de tartalmi profilkjukban az összes természettudományokra, sőt az alkalmazott tudományok elvi kérdéseire is kiterjedő folyóiratokra, melyeket a tájékoztatás segédkönyvei 5/6 szakjellel látnak el. Ilyenek - csak egy-két illusztris példát említve - az angol Nature,

az amerikai Science, New York Academy of Science és a német Naturwissenschaft.

Bár mennyiségileg kevés folyóiratot gyűjtöttünk ki erről a területről, az alapos irodalomfigyelésnél elkerülhetetlen a tejipari szaklapok valamelyik, lehetőleg teljes referálólapjának rendszeres használata is. A husipari cikkek szóródása, vagy másképp megfogva a kérdést, a husipari tudományos lapok nemzetközi méretekben való - itt elsősorban az angol nyelvterületet értjük, a Szovjetunió, a népi demokráciánk általában és mint már említettük, az NSzK is kivételt képez e téren, - érthetetlen hiánya miatt sokszor éppen a tudományos nivóju cikkek jelennek meg tejipari lapokban, amelyek egyébként valóban elméleti, tudományos jellegűek.

Nagyobb lenne a gondunk és még több a tennivalónk, ha a baromfi- és halipari szakirodalmat is figyelemmel akarnánk kísérni. Bár elvileg ezek a területek nem tartoznak hozzánk, a teljes dokumentációhoz tulajdonképpen ezeknek maradéktalan figyelése is hozzátartozna, mivel igen értékes alapvető elméleti munkák sokasága jelenik meg mind a halipari, mind a baromfiipari elméleti, tudományos folyóiratokban, amelyek minden különösebb transzformáció nélkül nálunk is használhatók. Itt a szövettani, fehérjekémiai, mikrobiológiai cikkekre gondolunk. Annál is kevésbé hanyagolható el ez a terület, mivel a baromfiipar kutatási, elméleti és színvonalas ipari folyóiratok dolgában is jobban van ellátva nemzetközi téren - különösen az angolszász országokra vonatkozik ez - mint a nagyobb haszonállatokkal foglalkozó husipar.

Összefoglalva a referálólapok egész légióját, a dokumentációs szolgáltatások egész hálózatát kellene igénybe vennünk ahhoz, hogy a husipari szakirodalom az ideálist némileg megközelítő, nemzetközi méretekben való figyelését megvalósítsuk. Ehhez sokkal több devizára és a gyűjtéssel, szelekcióval, rendezéssel és szétsugárzással, valamint a fordítással foglalkozók létszámának növelésére is szükség lenne. Jelenleg a könyvtár vezetője, tehát egy személy foglalkozik az irodalom háromnegyedrészenek gyűjtésével, szelekciójával, rendezésével, technikai szerkesztésével a dokumentációs tájékoztató részére. A technikai szerkesztéssel járó részletfeladatokba besegít a könyvtári segéderő, és ellátja a könyvtár technikai manuális munkáinak nagyrészét is. Két fordító végzi a kevészámú orosz és német husipari folyóirat figyelését, referálását és cikkeinek Szakirodalmi Tájékoztatónk alapján való rendeléseinek lefordítását. A könyvtár vezetőjének feladata még a figyelő és kivonatoló munka ellátása az angol nyelvterületről járó szintén kisszámú folyóirat esetében. Az intézet többi osztálya tudományos munkatársainak közreműködésével kellene megerősíteni a könyvtárban működő információs központ szelektáló bázisát, ugyancsak az ő segítségüket kellene igénybe venni ahhoz, hogy a referátumok számát növeljük. Szélesebb husipari folyóiratbázis esetén okvetlen szükség lenne még egy latin vagy/és skandináv nyelveken fordító munkatársra. Perspektivikus tervben a könyvtári tudományos munkatárs idejéből még többet kellene felszabadítani az olyan fontos irodalomfigyelő szelektáló információs munkára, melynek időigényességét az alábbiak még bővebben taglalják. A devizaneheziségeknél hagytuk abba. Nem lenne megoldás az ugyancsak nélkülözhetetlen devizás

készítenek újabb kiadásainak, az Advances..., Proceedings típusú összefoglaló szakkönyvek, szimpóziumok anyagának gyűjtéséről való lemondás sem, a referáló lapok javára; sem az, hogy csak másodfoku lapokat járassunk, /mellesleg még így sem bírnánk viselni a költségeket/ ez utóbbi egyébként saját referáló szolgálatunk halálát is jelentené. Ezeknél a radikálisoknál bölcsőbb, de viszonylagos teljesség igényét fel nem adó információs szolgálat megteremtésére irányuló megoldás is létezik. Bár egyik sem olyan hatékony kétségtelenül, mint a referálólapok saját rendelkezése. Egy bizonyos, hogy a referálólap bázisunkat körültekintéssel, de okvetlen növelni kell, és van mit változtatni a folyóiratok jelenlegi rendelkezésén is. A közvetítő megoldások közül célravezetőnek kínálkozik az, hogy az egyes referálólapokat egészen rövid határidőre kölcsönkérjük hazai könyvtári forrásokból, és a szükséges adatokat kimásoljuk, ugyanennek variánsa, hogy mikrofontól készítünk róluk. Az egyes munkatársak figyelmét felhívjuk saját referálólapjaik intenzívebb használatára és a fontosnak tartott közlemények legalább címükben való eljuttatására információs bázisunkhoz. Még jobban kiaknázzuk a hazai intézmények dokumentációs tájékoztató kiadványainak szakirodalmi figyelésében és anyagának felhasználásában rejlő lehetőséget. Kitűzzük kiadványcserénk nagymérvű és rohamos fejlesztését egyrészt a kiadványcseréhez szükséges technikai feltételek csomagolás kérés- és köszönőlapok, nyilvántartó kártyák elkészítésével, másrészt a megfelelő cserealap szélesítésével oly módon, hogy színvonalban és extenzitásban, azaz a husipari szakirodalom valóban nemzetközi szemléje legyen növelendő - Szakirodalmi Tájékoztatókat többnyelvű tartalomjegyzékkel látjuk el. Végül járható ut dokumentációs központjaink felkérése a husipari szakirodalom saját területükön való figyelésére. A nemzetközi méreteken való tájékozódás nyomatásba való kompilálása a dokumentációs alapfolyamat harmadik tételének, a szétsugárzásnak felel meg. Szakirodalmi Tájékoztatók révén az egész ipar és a más helyeken folyó husipari kutatás egyetlen kiadványban sűrítve kapja könnyen fellelhető és visszakereshető formában az ismeretanyagot, az információt.

Nem lehet itt célunk a husipari kutatásban számbajöhető különféle referálólapok és szolgáltatások kritikai feltárása, de még leíró ismertetése sem, hiszen ez maga is külön tanulmány tárgyát képezhetné, bár tanulmányunk során szintén spontán jelentkezett, mint a forrásgyűjtő munka mellékterméke. Csupán utalásokat tehetünk egyik-másik talán kevésbé ismertre.

A természetüknél fogva teljességre törekvő összeállítások az indexek és a folyóirattartalomjegyzék gyűjtemények, mint az Index Medicus, vagy a Current Contents. A Current Contents biológiai-orvostudományi jellegű sokszáz, a világtermésből gondosan kiválasztott szaklap tartalomjegyzékét közli, és kívánatra különlenyomatot küld az egyes cikkekről. A Lowry Cockroft féle Food Processing Abstracts lyukkártyás annotált kartonon, előre kidolgozott kódrendszerrel együtt közli a szakirodalmat. Minden egyes kártyára egy folyóiratcikk ismertetése kerül. A referátumok angol nyelvűek. A referált folyóiratbázis élelmiszeripari jellegű, de kutatási, elméleti és a színvonalas műszaki gyakorlat szintjén, tehát kifejezetten husipari lapot jóformán semmit nem vesz fel, de bőven vesz fel az élelmiszeripari kémiai, táplálkozástudományi, stb. lapokon kívül még általános biokémiai, mik-

robiológiai lapokat is. Egyik legextenzivebb, legteljesebb összeállítás a csak bibliográfiai adatokat közlő Bibliography of Agriculture. Érdekes módon a bőripar kérdéseit is a husiparhoz sorolja szakrendszereiben. Nagyon hasznos számunkra a Biological Abstracts és Chemical Abstracts, de még ezek a világméretűekben első vállalkozások sem tudnák csupán egymagukban kielégíteni információgyűjtési igényünket. Természetesen e lapok esetében is csak a husipari, vagy ezzel rokon szekciók átnézésére vállalkozhattunk, vagyis nem beszélhetünk autentitással egész folyóiratbázisukról, de gyakorlatilag számunkra akkora folyóiratbázissal rendelkeznek, melyet husipari szekciónkban alkalmaznak.

Az anyag feldolgozásának további lehetőségei voltak, hogy az egyes husipari tudományos, vagy műszaki cikkek milyen módon oszlanak meg az egyes tudományágak között. Ehhez a könyvtárunk által kidolgozott Tóth-féle husipari szakrendszert vettük segítségül, mint rendszerezési alapot, vagyis az egyes cikkeket osztályoztuk eszerint, de ugyanakkor azt is feljegyeztük, hogy a szakrendszerünkön belüli bizonyos szakjelű cikkek mely lapokban jelentek meg. Ehhez a megfelelő vizsgálati alapot saját Szakirodalmi Tájékoztatónk szolgáltatta, melyben hála hazai dokumentációs szolgáltatásaink /Műszaki Lapszemle, Agrár-irodalmi Szemle/ és saját működő kivonatoló szolgálatunknak a világ husipari irodalmának jelentős részét eddig is közölni tudtuk. A Szakirodalmi Tájékoztató 1964 évi 6 megjelent számát vettük alapul. Ez a munka az eddig kigyűjtött folyóiratbázissal való tanulságos összehasonlításra szolgáltatott alapot. A husipari kutatásban potenciálisan felhasználható lapoknak a Tóth-féle husipari szakrendszer szerinti tartalmi profilját is felrajzolhattuk. Ez az informátor részére nehezen tulbecsülhető előnyökkel és tanulságokkal jár. Eltekintve attól, hogy olyan következtetések levonására adhat alkalmat; melyek a husipar elsődleges vagy jelenleg legnagyobb gyakorisággal szereplő kutatási-tudományos, ill. műszaki-gyakorlati kérdései nemzetközi viszonylatban, - még fontosabb, hogy abban a kérdésben is tájékozódást nyújt az informátornak: egy bizonyos kérdés, kutatási téma feldolgozását mely lapokból remélheti leginkább, vagy leghamarabb. A feldolgozás lehetőségei közül már ismertettük az összes folyóirat ETO szerinti megoszlásának adatait. Tanulságos százalékeredményeket kapunk majd, ha egész potenciális folyóiratbázisunkat és a jelenleg előfizetett folyóiratokat, vagy ha az egész bázist és a Szakirodalmi Tájékoztatóban eddig szereplő folyóiratokat hasonlítjuk össze; ezt az összehasonlítást természetesen érdemes tudományágak ill. szakrendszerünk alkérdéseinek vetületében is bontani. Érdekes lesz megállapítani, hogy a potenciális bázis jegyzékében szereplőknek hány százaléka jár az országba, hány százaléka a különböző társ-kutatóintézeteknek, hány százaléka az élelmiszeripari hálózatnak vagy a KEKI-nek, és természetesen a mennyiségi mellett minőségi elemzést is végezve. Ismét más feldolgozási szempont az is, hogy - és referáló lapok használhatóságának fontos mutatója - egész folyóiratbázisunk hány százalékának referálását, és melyikét végzi el egy-egy referálólap. Az, hogy egyes folyóiratok cikkeit hány esetben, milyen sűrűn referálják, a folyóirat használhatóságára is fényt derít, továbbá arra, mely lapok tartoznak a Bradford-féle folyóiratmághoz, vagy a vizsgált tudományszak-tól viszonylag távoliak-e. Más szempontból a nagyobb referáltság mértéke rangot is jelent a folyóiratok között. Érdekes viszonyozás, hogy

az összes kigyűjtött lapok közül e lapok cikkeit hány lap referálja, milyen a referálólapok és általában az összes lapok - országok és nyelvek szerinti - megoszlása, hányat referálnak ezek közül hazánk referáló lapjai, és mekkora a referáló lapokban az átfutási idő.

Bár jó okkal, de aránytalanul nagy helyet foglalt el jelen tanulmányban a folyóiratok forráskutatása. Végezetül - néhány szóval egyéb forráskutatásban fontos területekről emlékezünk meg. - Gyűjtőmunkánk során a husipari kutatással foglalkozó intézmények címeinek gyűjtésére is törekedtünk, már csak azért is, hogy a még nehezebben beszerezhető kutatási jelentések bázisát is kiépítsük. A doktori disszertációk feltárása /gondolunk itt elsősorban az alföldi vagy a giesseni állatorvosi főiskolára/ az Agrárrodalmi Szemlével megoldott, a beszerezhetőségnek sincs akadálya. Az évkönyv jellegű Advances... Proceedings Reports, Progress... stb. kiadványokat is felvettük folyóiratlistánkra.

1965 júliusában megrendezték a hagyományos IPFA kiállítást Kölnben /Internationale Fleischerei Fachausstellung/. Ezzel kapcsolatban megküldték a kiállító cégek adatait tartalmazó kiállítási katalógust és így alkalmunk nyílik a vállalati prospektus, gépleírásgyűjtemény címanyagának bővítésére is. Rendkívül fontos a forráskutatásban az Európai Husipari Kutatók rendszeresen megtartott konferenciáinak résztvevői listája. Nemcsak az intézetek és a kutatók névsora jelent értékes adatokat, de az is, hogy az egyes intézetek milyen kutatási témákkal foglalkoznak.

Végezetül megállapítható, hogy az információs forráskutatás folyamatos, a tartalmi feltárással együtt végzendő feladat, mégis koncentráltabb vizsgálata egy adott időszakban sok hasznot, új szempontokat adhat az egész dokumentáció szervezésének, mint azt a fentiekből tapasztalhatjuk.

BIBLIOGRÁFIA

1. American Meat Institute Foundation Chicago. Publications - - . 1958, 107 p.
2. Animal Breeding Abstracts. Commonwealth Bureau of Animal Breeding and Genetics. Farnham Royal. England.
3. BOURNE, G.H.: The Structure and Function of Muscle Vol.2. Biochemistry and Physiology. New York, London, 1960. Academic Press 593 p.
4. Bundesanstalt für Fleischforschung Kulmbach. Jahresbericht. 1957-1958.
5. DÖRNYEI Sándor: Orvostudományi folyóiratok jegyzéke. Bp. 1964, Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ. 192 p.
6. Index Bibliographicus. 4.ed. 1-2.vol. The Hague, 1959-1962, FID.
7. A Guide to the World's Abstracting and Indexing Services in Science and Technology. Rept. No 102. National Federation of Science Abstracting and Indexing Service, Washington, 1963.
8. International Generalkatalog der Zeitschriften für Technik und Wirtschaft und Grenzgebieten. Ausg. 1960. 1-6.Bd. A-Z München.
9. Külföldi folyóiratok szakosított katalógusa. Bp. 1956, Kultura. 970 p.
10. Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ Külföldi mezőgazdasági szakfolyóiratok jegyzéke. 1961-1962. 1964, OMgK. 247 p.
11. The Low Temperature Research Station, Cambridge. University of Cambridge and Agricultural Research Council. h.é.n. 48 p.
12. Magyar mezőgazdasági könyvtárak külföldi folyóiratainak és egyéb időszaki kiadványainak központi címjegyzéke. Bp. 1964, Károly Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ. 404 p.
13. Nutrition Abstracts and Reviews. The Commonwealth Bureau of Animal Nutrition Aberdeen.
14. Országos Mezőgazdasági Könyvtár Időszaki kiadványok jegyzéke a könyvtár állományában lévő nem folyóiratjellegű periodikákról. Bp. 1962, OMgK. 108 p.
15. POLZOVICS Iván: Bevezetés a szakirodalmi dokumentációba a műszaki és természettudományok területén. Bp. 1962, OMKDK. 450 p.

16. The Science of Meat and Meat Products, AMIF, 1960.
17. SZENTMIHÁLYI János - VÉRTESI Miklós: Utmutató a tudományos munka magyar és nemzetközi irodalmához. Bp. 1963, Gondolat. 730 p.
18. ULRICH's Periodicals Directory. A Classified guide to a selected list of current periodicals, foreign and domestic. New York, Bowker. 1932- 10.kiad. 1962.
19. Verzeichnis ausgewählter wissenschaftlicher Zeitschriften des Auslandes. VAZ.1-2.Bd. Wiesbaden, 1957, Steiner. /Veröffentlichungen d. Deutschen Forschungsgemeinschaft./
20. Vseszojuzmij Nauczno Iszszledovatelszkij Insztitut Mjasznoj Promiszlennosztii. Moszkva. 1962, 160 p.

TÓTH, I. A.: Literary documentation sources in the meat industry research work

Of all the respective documentation sources, the paper deals with the periodicals. The special documentation problems of meat industry research work as a complex applied scientific field are discussed. The periodical bibliography is selected according to which world standard journals publish regularly or occasionally significant papers on practical or theoretical problems encountered in the research work of the meat industry. The documentation media of periodical and paper review work are presented, that is, periodical bibliographies, repertories, reference magazines, and index type services which, however, can be taken into consideration on a world level basis as well. The publication practices of the leading meat industry research institutes of the world are studied, with other words, which periodicals do they publish their papers in, as reflected by the publications presented in course of one year.

TÓTH, I. A.: Quellen der Dokumentation auf dem Gebiete der Fleischindustrie-Forschung

Von den Quellen der Dokumentation behandelt der vorliegende Artikel die Zeitschriften. Die Probleme der Dokumentation der fleischindustriellen Forschung als eines komplexen angewandten Wissenschaftsgebietes werden eingehend erörtert. Es wird eine Zeitschriftenbibliographie zusammengestellt, deren Grundlage die regelmässig oder fallweise über praktische oder theoretische Fragen der fleischindustriellen Forschung wesentliche Aufsätze mitteilenden Weltblätter bilden. Dabei werden die dokumentalistischen Hilfsmittel des Überblicks über die Zeitschriften und Zeitschriftenartikel, wie die in Weltmaszstab in Betracht kommenden Zeitschriftenbibliographien, Repertorien, Referateblätter und registerartigen Dienstleistungen besprochen. Die Publikationsgepflogenheiten der führenden fleischindustriellen Forschungsinstitute wurden untersucht und es wurde festgestellt, wo deren Veröffentlichungen im allgemeinen erscheinen, welche Zeitschriften als Fundorte ihrer Mitteilungen auf Grund des Spiegels der Artikel eines gegebenen Jahres, zu berücksichtigen sind.

